

Çağdaş Türk Edebiyatından Sırpçaya Yapılan Çevirilerin Değerlendirilmesi Üzerine

DOÇ. DR. KSENİYA AYKUT

Türk edebiyatından Sırpçaya çevrilmiş eserlere genel olarak bakılırsa böylesi zengin bir edebiyatın, gerek Türkoloji alanında uzmanlaşma yolunda olan öğrencilere gerek geniş okur kitlesine tanıtılması amacıyla yayımlanan kitap sayısının nispeten az olduğu söylenebilir. Şüphesiz ki geniş çapta edebî çevrelerin dikkati çeken ilk çeviriler, Belgrat Üniversitesinde Türkçe derslerinin başlatılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı dersleri Doğu Dilleri Bölümü nezdinde 1926 yılında başlamıştır. Ders programı ve yapılan çalışmalar gereği dil ve edebiyat sistematik olarak incelenmeye başlamıştır. Bu alanda akademik düzeyde yapılan araştırmalar, beraberinde Türk edebiyatından çeviri ihtiyacını da getirmiştir. Türk edebiyatını en uygun bir şekilde tanıtacak bazı başlıca eserlerin çevirisi için ilk adımlar atılmıştır.

İlk başta Türkçeden yapılan çeviri sayısı az da olsa, çeşitli edebi türleri kapsadığı görülmektedir. Halk edebiyatından başlayan şiir ve öykü tercümesiyle devam eden romanlara kadar uzanan Türk edebiyatını tanıtan dönemin belli başlı ve mutlaka çevrilmesi gereken eserleri yayımlanmıştır. Belgrat Türkoloji ekolünü temsil eden Türkologlar tarafından çevrilen başlıca Türk edebiyatı yapıtları halk edebiyatını tanıtan halk şiirleri¹ (derleyen ve çeviren Mariya Cukanoviç), halk masalları² (çeviren Slavolyub Cinciç), bilmeceler³ (çeviren Mariya Cukanoviç ve Lyubinka Raykoviç), *Dede Korkut Kitabı*⁴ (çeviren Slavoljub Djindjiç); şiir kitapları olan Bülent Ecevit'in şiirleri⁵ (çeviren Duşanka Boyaniç ve Radomir Andriç), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri⁶ (çeviren Miryana Teodosiyeviç); öykü türünü tanıtan kitap olan *Ona Sevdiğimi Söyle*⁷ (çeviren Miryana Teodosiyeviç); roman yaratıcılığını tanıtan *Yaşamak*

¹ M. Djukanoviç, *Kroz tursku narodnu poeziju*, Beograd, 1969.

² S. Djindjiç, *Turske narodne bajke*, Beograd, 1978.

³ M. Djukanoviç ve Lj. Rajkoviç, *Türk Bilmeceleri- Turske zagonetke*, Beograd, 1980.

⁴ S. Djindjiç, *Knjiga Dede Korkuta*, Beograd, 1981.

⁵ Bulent Edževit, *Priština - Niš*, 1980.

⁶ M. Teodosiyeviç, *Jezik Fazila Husnija Daglardže s osortom na pokret jezičkog purizma*, Beograd, 1995.

⁷ T. Dursun, *Reci joj da je volim*, Priština, 1988.

*Güzel Şey Kardeşim*⁸ (çeviren Mariya Cukanoviç), *Ağrıdağı Efsanesi*⁹ (çeviren Cemal Bayraktari) gibi değerli yapıtların çevirisi yayımlanmıştır. Eser seçimi uzman Türkologlar tarafından yapılıp Türk edebiyatı derslerinde inceleme konusu olmuştur. Bu dönemde çeviri çalışmaları bir ticari gelir sağlamak üzere değil, daha çok bilimsel amaç ve değer düşünülerek yapılmıştır. Dolayısıyla, çevrilecek yapıtlar tanınmış Türkologlar tarafından dikkatle seçilip çeviri işine yaklaşılıyordu. Bu verimli denilebilecek dönemin ardından çeviri edebiyatında bir nevi durgunluk gözlemlenmiştir.

Buna karşılık, son on yıllık bir dönemde Sırp dilinde yayımlanan çeviri kitapları dikkate alınırca, eser seçiminin daha önceki dönemlere göre oldukça farklı olduğu göze çarpmaktadır.

Dünyada olduğu gibi Sırbistan'da da Türk edebiyatına karşı ilgi günden güne artmaktadır. Çeviriler sadece dar olan uzman çevresine değil, daha geniş kitlelere yönelik olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu durumda, çevrilecek eserlerin seçimi konusunda yayınevlerinin kendi görüşleri ve ticari yaklaşımı ağır bastığı görülmektedir.

Türk edebiyatını araştıran ve bu dalda uzmanlaşan Türkologların fikirleri maalesef artık alınmamaktadır. Buna rağmen, yayınevlerinin bazıları çağdaş Türk edebiyatında öne çıkan birkaç romanı Sırp dilinde yayımlamayı başarmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 2002 yılında Zülfü Livaneli'nin *Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm* adlı romanı Sırpçaya İngilizceden¹⁰; 2009 yılında Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* adlı romanı İngilizceden¹¹; yine 2009 yılında Serdar Özkan'ın *Hayatın Işıkları Yanınca* adlı romanı İngilizceden¹² ve yine 2009 yılında Esmahan Aykol'un *Kitapçı Dükkânı* muhtemelen Almancadan Sırpçaya tercüme edilmiştir.¹³ İkinci dil çevirilerinde sık sık görülen sorunların yanı sıra anılan yayınlarda bazı alışık olmadığımız sorunlar da göze çarpmaktadır. Bazılarında eser adı tamamıyla (*Nefes Nefese* ve *Kitapçı Dükkânı* adlı romanlarında olduğu gibi), bazısında kısmen değişmiştir (*Hayatın Işıkları Yanınca* adlı romanında), bazısında ise yazar adı yanlış transkripsiyon sonucu değişikliğe uğramıştır (örneğin Serdar Özkan Serdar Oskan olmuştur). Hiçbirinde çeviri kaynağı açık seçik belirtilmemiştir. Böylece Türk edebiyatını yakından takip edenler bile zaman zaman hangi yazarın hangi eseri söz konusu olduğu hususunda tereddüte düşmektedirler. Ayrıca, çoğunda da eserin orijinal adı

⁸ N. Hikmet, *Život je divna stvar*, Beograd, 1969.

⁹ J. Kemal, *Legenda o Araratu*, Priština, 1978.

¹⁰ Z. Livaneli, *Jedna mačka, jedan čovek, jedna smrt*, Beograd, 2002.

¹¹ A. Kulin, *Poslednji voz za Istanbul*, Beograd, 2009.

¹² S. Oskan, *Kad život zasija*, Beograd, 2009.

¹³ E. Ajkol, *Ubištvo u hotelu Bosfor*, Beograd, 2009.

yerine çevirisinin yapıldığı dildeki başlık gösterilmektedir. Bu durum, eserin tanıtımını bir hayli zorlaştırmaktadır.

Bilindiği gibi, ikinci dil çevirilerinde özgün metin canlılığından ve değerinden çok şey kaybeder, yazarın verdiği mesaj ise kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Dolayısıyla, çevrilen yapıtın havası ve güzelliği yeterince korunamaz. Bu tür kitaplarda özellikle göze çarpan zorluk transkripsiyon sorunudur. Türkçe bilmeyen tercümanların kişi adları ve yer adlarının aktarılmasında hata yapmaları kaçınılmazdır. Özgün dilden çevrilme olanağı varken, ülkemizdeki Türkolojinin uzun süren geleneği ve varlığı dikkate alınır ve mezun olan Türkolog sayısının yeteri kadar olduğu biliniyorsa yayınevlerinin böyle bir maceraya neden atıldığını anlamak oldukça zordur.

Neyse ki, yayıncılar belli bir süre sonra bunu anlamış olacaklar ki son yıllarda en çok yayımlanan edebî tür olan romanları doğrudan Türkçeden Sırpçaya çevirtmeyi tercih etmişlerdir. Böyle bir yaklaşım özellikle Orhan Pamuk'un 2006 yılında Nobel ödülüne layık görülmesinden sonra benimsenmiştir. Bu güzel gelişmenin sayesinde Türk edebiyatı ilk kez hakettiği ilgiyi görerek Sırp okurlarına yakından tanıtılmaya özen gösterilmiştir. Yayıncılar, Nobel ödülünü kazanan yazarın eserlerini yayımlayıp kesinlikle hata yapmayacaklarından emin oldukları gibi aynı zamanda iyi bir gelir elde etmeyi fırsat bilip bu ünlü yazarın birçok romanını çevirtip yayımlama sürecine girmiştir. Böylelikle, Türk romanlarının satışında âdeta bir patlama kaydedilmiştir. Tiraajları artırılarak basımcılığın ekonomik yönü düşünülerek birçok roman kısa zamanda çevrilip basılmıştır. Ancak, kısa zamanda piyasaya sürme yarışı, çeviri kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Önceki dönemlerin aksine bu kez eserler Türkoloji uzmanları tarafından değil, Türk edebiyatını bugüne kadar yakından takip etmeyen yayınevleri yetkilileri tarafından seçilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, çevirmen seçimi de aynı kişiler tarafından yapılması tartışılır bir hâle gelmiştir.

Orhan Pamuk'un Sırp dilinde 2002 yılında yayımlanan ilk romanı olan *Beyaz Kale* yapıtının çevirisi¹⁴ uzmanlar tarafından son derece olumsuz eleştirilmiştir. Daha önce ikinci dilden tercüme edilmiş yapıtlarda görülen transkripsiyon sorunu, maalesef Türkçeden yapılan bu tercümede de baş göstermiştir. Bunun yanı sıra, çeviri metninde çok sayıda yanlış çözümler, çevirmenin temel dil bilgisizlikleri ve Türkçe gramerine hâkimiyetsizliği, dolaylı anlatımlar ve üslup kaymaları göze çarpmıştır. *Prevodilac* dergisinde yayımlanan bu çeviriyi inceleyen eleştiri makalesinde gösterilen, eş değerlilik yokluğu

¹⁴ O. Pamuk, *Bela tordava*, çeviren İvan Panoviç, Beograd, 2002.

gibi, temel eksiklikleri olan durumların ancak bazıları açıkça görülen örneklerle kanıtlanabilmiştir.¹⁵ Aslında, dili zengin ve hayli uzun cümlelerle yüklü olan bu eserin tamamıyla tecrübesiz bir çevirmen tarafından Türkçeden Sırpçaya çevrildiği bilirse bu tür eksikliklerin meydana gelmesi beklenebilirdi. Orhan Pamuk gibi büyük bir yazarın Sırpçada ilk basılan romanının çevirisi hangi kriterlere dayanılarak çevirmenlik dünyasına ilk adımlarını atan yeni mezun olan, Türkçeyi konuşmakta zorluk çeken, çeviride son derece yanlış çözümleri seçen birine verilip bu önemli görevin âdeta bir tercüme denemesi hâline getirilmesi akla yakın değildir.

İki yıl sonra aynı çevirmen tarafından tercüme edilmiş *Yeni Hayat* romanı da piyasaya sürülmüştür.¹⁶ Uluslararası üne kavuşan yazar Orhan Pamuk'un değeri pekiştirilmek üzere bu kitabın çevirisine 'Miloš Djurić' adlı çeviri ödülü bile verilmiştir. Her yıl düzenlenen ve prestijli sayılan bu ödül Sırbistan Edebî Çevirmenler Derneğince verilmektedir. Şüphesiz ki Türkiye'de ve dünyada büyük ilgi gören bu çok katmanlı yapı, derin anlam içeren bu yapıt böyle bir ödül hak eder. Ancak, çevirisi için aynı şey söylenemez. Çeviriyi değerlendirerek ödül vermekle görevlendirilen beş üyelik jürinin maalesef hiçbiri az da olsa Türkçe bilmemektedir. Uzaktan yakından Türkçe hakkında bilgisi ve ilgisi olmayan kişilerin çeviri hakkında nasıl yorum yapabildiklerini hala anlamış değiliz. Söz sanatlarının, üslubunun ve ritmik unsurlarının aktarılması şöyle dursun, en basit gramer kategorilerinde bile hata ile dolu olan, özgün metni birçok bölümde yansıtamayıp okuru şaşırtan, dolayısıyla başarısız olan bu çevirinin ödüllendirilmiş olması üzerine Belgrat Filoloji Fakültesi Türko- loji Bölümü Çağdaş Türk Dili uzmanı olan tüm öğretim üyeleri olarak ödülün maddi kısmını tahsis eden Sırbistan Kültür Bakanlığına protesto yazısını sunmuştuk. Çevirinin en göze çarpıcı hatalardan biri, yaşam ve gerçekliğin önemini anlatan bu kitabın son bölümündeki mesajın yanlış tercüme edilerek okurların romanın ana fikrini anlamalarını imkânsız kılmasıdır.¹⁷

Aynı yılda çıkan ve yazar seçimi açısından olsun, çeviri açısından olsun uzman Türkologlar tarafından son derece olumlu eleştiri alan¹⁸ Ömer Seyfettin'den başlayarak Buket Uzuner'le biten toplam 18 yazardan seçme Türk öykülerini tanıtan çağdaş Türk öyküsü antolojisi¹⁹ ise aynı jürinin dikka-

¹⁵ K. Golubović - Braiek, *Orhan Pamuk: Bela Tvrdava, Geopoetika, Beograd 2002*, Prevodilac, Beograd, jul-decembar 2003, no. 3-4 (51), s. 65-76.

¹⁶ O. Pamuk, *Novi Život*, çeviren İvan Panoviç, Beograd, 2004.

¹⁷ K. Golubović - Braiek, *Orhan Pamuk: Novi Život, Beograd, Geopoetika, 2004*, Prevodilac, Beograd, januar-jun 2005, br. 1-2 (53), 75-83 (eleştiri).

¹⁸ R. Škrijelj, Priča u turskoj književnosti, *Almanah*, Podgorica, 27-28, 2004, s. 329-335.

¹⁹ *Turska priča*, çeviren: Kseniya Golubović Breyk, Beograd, 2004.

tini çekmemiştir. O yıl aynı yayınevini birden fazla ödül aldığı göz önünde bulundurulursa nedenini tahmin etmek zor değildir.

Orhan Pamuk'un ilk romanlarını çeviren tercümanın sonraki çevirilerine bakılırsa kendisinin oldukça büyük bir ilerleme kaydettiği görülebilir. *Benim Adım Kırmızı* romanının Sırpça çevirisinde bir çeviriden beklenen tüm temel şartlar yerine getirilmiştir.²⁰ Ancak, edebî çeviri işinde uzmanlaşma yolunda Orhan Pamuk'un eserlerini kullanmanın yanlış bir seçim olduğu kanısındayız. Daha da ötesi, Nobelli olan Orhan Pamuk değil, hiçbir yazar bunu hak etmez.

Neyse ki, bundan sonra çıkan Orhan Pamuk'un üç romanının çevirisi Türkoloji bölümü öğretim üyesi olan bir çevirmen tarafından yapılmıştır.²¹ Bu çeviriler hakkında uzmanlar tarafından henüz son söz söylenip eleştiri ya da bir değerlendirme yapılmamıştır. Ancak, ister istemez şu soru akla gelir: Çeviri büyük ve göze batacak hatalar içermese de çevirmenin eserin kendine özgü havasını ve yazarın özel üslubunu ve anlatım nüanslarını yakalayıp aktarmasında başarılı olduğu anlamına gelir mi? Bunun yanı sıra, birkaç ayda binlerce sayfa çeviri yapılması, en iyi çevirmenin bile kalitesini düşürür. Kalitesine bakmadan hızlı kazanç peşinde olan ve yalnızca Orhan Pamuk'un yapıtlarını tanıtan yayınevi, yeni çıkaracağı kitabın reklamını yaparken slogan olarak 'okurlarımızın en sevdiği yazarın yeni romanı' sözlerini kullanmaktadır. Sanki okurlarını başka yazarlarla tanıştırmış gibi!

Orhan Pamuk romanlarının yanı sıra Sırp dilinde çıkan başka kitaplar da bazı yayınevi yöneticilerinin beğenisini kazanan romanlar olmuştur. Örneğin, Saba Altınsay'ın *Giritim Benim* adlı romanının Sırp okurlarına tanıtılması uygun bulunmuştur.²²

Son olarak, geçtiğimiz yılda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının desteklediği TEDA projesi çerçevesinde seçilmiş eser olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı Sırpçaya çevrilmiş bulunmaktadır.²³ Ancak, çevirmen seçiminde daha önce yapılan hatalar yeniden tekrarlanmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Türk edebiyatının en büyük üslupçularından biri olarak tanınan yazarın bu kült eserini Türkçeyi orta derecede bile bilmediği açıkça görülebilen, bu denli büyük bir sorumluluğun altından kalkamayacak çevirmene teslim etmek âdeta şaşırtıcıdır. Çeviri kalitesi genel ola-

²⁰ O. Pamuk, *Zovem se crveno*, çeviren İvan Panoviç, Beograd, 2006.

²¹ O. Pamuk, *İstanbul. Uspomene i grad*, (İstanbul, Hatıralar ve Şehir) çeviren: Miryana Marinkoviç, Beograd, 2006; O. Pamuk, *Crna knjiga*, (Kara Kitap), çeviren Miryana Marinkoviç, Beograd, 2008; O. Pamuk, *Muzej nevinosti* (Masumiyet Müzesi), çeviren Miryana Marinkoviç, Beograd, 2008.

²² Saba Altınsaj, *Moj Krit*, çeviren Miryana Marinkoviç, 2007.

²³ A. H. Tanpınar, *Institut za podešavanje vremena*, çeviren Vesna Gazdić, Beograd, 2010.

rak düşük, Türkçeyi iyi bilmemesinden ve tecrübesizliğinden kaynaklanan hataların arasında en çok göze çarpanlardan biri de Tanpınar'la özdeşleştirdiğimiz çok bilinen şiirin ve onu en güzel anlatan *Ne içindeyim zamanın ne de büsbütün dışındayım* mısraları bile, hatalı bir çeviriyle Sırp okuruna yanlış aktarılmış oldu. Kopya çekilmiş gibi, bu projede de Orhan Pamuk'un yayıncısının izlediği yolun aynısı gözlenmektedir. Yayıncı söz konusu yapıtın yayımlanmasını kendi kendine 2010 yılının en başarılı projesi ilan ederek çevirmeni ödüllendirmiştir! Bunu yaparken Türk edebiyatı alanında amatör sayılan yayınevlerinin tek gerekçesi metnin Sırpçada güzel olması ve kolay okunmasıdır. Özgün metni yansıtmayı yansıtmaması kriterine hiçbir şekilde önem verilmeyerek hayati önemini taşıyan bu kriter kesinlikle ikinci plana itilmiştir.

Bu denli karmaşık bir çeviri tablosunda okurları yeniden sevindirecek bazı iyi haberler de duymak mümkün oldu. Bir sonraki TEDA projesi desteğiyle Elif Şafak'ın *Aşk* romanı en çok hatırı sayılan, dünya Türkologları arasında önemli bir yeri olan Belgrat Türkolojisi duayeni Prof. Dr. Miryana Teodosiyeviç tarafından tercüme edilmektedir. Bu çalışmanın, kaotik olan çeviri ortamına olumlu bir örnek olacağından eminiz.

128

Aynı anda, yine TEDA projesi bünyesinde A. H. Tanpınar'ın *Huzur* adlı aşk romanını yine *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanını çeviren bu dalda uzmanlaşamayan, Türkçesi son derece zayıf olan, ilk yaptığı çeviri çok başarılı sayılmayan tercümana verilmiştir. Tanpınar'ın eserleri tıpkı Orhan Pamuk'ununkiler gibi Sırpça çevirisinde aynı gazaba mı uğrayacak?

Son haberlere göre Zülfü Livaneli'nin *Mutluluk* romanı da uzman bir Türkolog tarafından çevrilmektedir. Ancak, bu kez seçenek yayıncıya ait değil, çevirmene ait olduğundan dolayı herhangi bir yayınevi telif haklarını ödeyerek bu başarılı olacağından şüphe duymadığımız çeviriyi yayımlamayı isteyecek mi? Bunu tabii ki zaman gösterecektir. Merakla bekliyoruz.

Görüldüğü gibi, Sırbistan'daki kitap pazarında tanıtılan Türk edebiyatı örnekleri tamamıyla yayıncıların çıkarları ve dar görüşüne bağlı kalmıştır. Bunların yanı sıra, bir diğer sorun da yayınevlerinin, edebî çevirinin ayrı bir eser sayılmasına rağmen, çevirileri çok az bir ücret karşılığında yaptırıp tercümana hiçbir telif hakkı tanımamasıdır. Böyle bir uygulama, çeviri kalitesinin düşük olma nedenlerinden biridir.

Türkçe-Sırpça çeviri alanında uzman olan Türkologlar olarak haklı isyanımızın birileri tarafından duyulup bu tatsız durumun bir an önce değişeceğine içtenlikle inanmak istiyoruz.